

תורה ש"אין בה מים"

מדוע מי שאינו לומד תורה כראוי יש בו מיד "נחשים ועקרבים"? / מהו "מים" שבלימוד התורה? / מדוע טעו האחים בפסק ההלכה בעניין מכירת יוסף? / וכיצד יכול יהודי להתאחד עם השי"ת שהוא בלי גבול ותכלית? עבורת ה"מים" שבלימוד התורה והדרך להינצל מ"נחשים ועקרבים"

הבור שאליו השליכו האחים את יוסף, הי' "בור ריק אין בו מים" (פרשתנו לו, כד), ודרשו חז"ל (בראשית רבה פד, טז), שבפסוק זה נרמזה התרחקותם של האחים מן התורה הקדושה: "בור ריק – נתרוקן בורו של יעקב, אין בו מים – אין בו דברי תורה שנמשלו למים, כתיב (תצא כד, ז) כי ימצא איש גונב נפש מאחיו ואתם מוכרים את אחיכם".

ולכאורה תמוה:

הטעם שלפיו השליכו את יוסף לבור, הי' משום שהחשיבוהו כ"נוכל ומתנקש בנפשם להמיתם", וממילא יש בו דין "רודף" וניתן להורגו (ספורנו פרשתנו שם, יח. וראה אוה"ח שם כ שפי' סברתם באו"א. וראה גם מפרשי רש"י בפרשתנו, ופרשת דרכים (לבעל המשנה למלך) בתחלתו). ואם כן, נמצא שאחי יוסף חשבו שהם מתנהגים על פי דין, ומדוע מחשיב אותם המדרש שמאחר שמכרו את יוסף "נתרוקן בורו של יעקב" ו"אין בו דברי תורה"?

ובהכרח לומר, אפוא, שמצד אחד היו השבטים לומדים את התורה ונוהגים על פי הלכותי', ויחד עם זאת, הי' חסרון יסודי בלימודם. ויש לבאר ולהעמיק במהות לימוד התורה הנרצה, וכיצד ניצולים ממצב שבו יהודי לומד תורה, ובה בעת "אין בו דברי תורה".

מניין באים ה"נחשים ועקרבים"?

לפני הדרשה "אין בו מים – אין בו דברי תורה שנמשלו למים", דורש המדרש "אין בו מים – מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו".

והנה, אף שרק בפירוש השני אומר המדרש ש"מים" רומזים על התורה, מובן שאף בפירוש הראשון הכוונה ב"מים" היא גם על התורה, שהרי אמרו חז"ל בגמרא (ב"ק יז, א) ש"אין מים

אלא תורה", ומשמע שבכל מקום שנאמרה בתורה תיבת "מים", יש בזה רמז גם על התורה הקדושה.

וכך מתפרשת דרשת המדרש: "מים אין בו אבל נחשים ועקרים יש בו", כלומר, שכאשר חסר בלימוד התורה שנקראת "מים", אזי אין זאת בלבד שיש ריקנות ומחסור בתורה, אלא מיד נעשה האדם ממולא ב"נחשים ועקרים" המנגדים ומפריעים לקדושה. אין אפשרות להישאר ממולא מדברים סתם שאינם "מים" ואינם "עקרים", כמו דברי הרשות המותרים, אלא מיד כשהאדם פורש מדברי תורה הרי הוא מתמלא מדברים האסורים.

ועל זו הדרך דרש מורנו הבעש"ט (הובא בצוואת הריב"ש סי' ע"ו, וראה בהערות וצינונים לסי' זה בהוצ' קה"ת) על הפסוק (עקב יא, טז) "וסרתם ועבדתם אלקים אחרים והשתחוויתם להם": "כאשר האדם מפריד את עצמו מהשי"ת מיד הוא עובד עבודה זרה, ולא יש דבר ממוצע". והיינו שאין האדם יכול להתרחק מן הקדושה וגם מן האיסור ולהיות עסוק רק בדברי הרשות, אלא מיד כשמתרחק מן הקדושה הוא מתמלא ב"נחשים ועקרים".

אך הדברים צריכים בירור: מדוע כה פשוט וברור שאדם שאין בו "מים" של תורה נהפך להיות מלא ב"נחשים ועקרים" המנגדים לקדושה? ומדוע לא ייתכן מצב שיהודי אינו לומד תורה, ויחד עם זאת אינו מתנגד לקדושה?

מי צריך לדרת "ממקום גבוה למקום נמוך"?

והנה, לכמה וכמה דברים נמשלה התורה: ללחם וליין (ראה מה שדרשו בברכות נז, א עה"פ (משלי ט, ה) "לכו לחמו בלחמי ושתו בין מסכתי"), לשמן (ראה שה"ש רבה עה"פ (שה"ש א, ג) "לריח שמנין טובים"), ולמים (ראה תענית ז, א עה"פ (ישעיהו נה, א) "הוי כל צמא לכו למים") ועוד. כל אחד ממשלים אלו, מתאר עניין אחר שישנו בתורה.

ועל מה שהמשילו את התורה למים, ביארו חז"ל (שם) שהדבר אינו מכיוון על מהות התורה עצמה, כי אם על אופן לימודה: "למה נמשלו דברי תורה למים . . לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה". והיינו, שיהודי שלומד תורה מוכרח להיות באופן של "דעתו שפלה". צריך הוא להכיר בכך שמציאותו העצמית בטלה ומבוטלת ונכנעת כלפי נותן התורה.

ונמצא שמה שאמרו חז"ל ש"מים אין בו", הנה יתכן שמדובר ביהודי הלומד תורה, ומה שחסר אצלו הוא רק עניין ההתבטלות וההתאחדות בנותן התורה, בחינת ה"מים" שבתורה. ואף על פי שהוא לומד תורה, אמרו עליו ש"נחשים ועקרים יש בו", שמכיון שחסר בו הביטול לנותן התורה, אזי הוא מלא בכל מיני רע.

ומעתה מתעצמת התמיהה האמורה:

מכיוון שנתבאר שאין מדובר ביהודי שאינו לומד תורה, אלא בלומד תורה שחסרה בו ההתבטלות לנותן התורה, מדוע אומרים עליו שמלא הוא ב"נחשים ועקרים", והלא עדיין הוא לומד תורה ועוסק בה, וכיצד מגיע הוא לידי "נחשים ועקרים" המנוגדים לתורה לגמרי?

רק מי שהוא "כעפר" יכול לבקש "פתח לבי בתורתך"!

ביאור העניין:

על התורה אמרו חז"ל "אורייתא וקוב"ה כולא חד". התורה מאוחדת עם הקב"ה עצמו, ועל ידי שיהודי לומד את התורה הרי הוא מתאחד ומתדבק בהשי"ת נותן התורה (ראה מה שנתבאר בזה בארוכה בתניא פ"ה. וש"נ). בלימוד התורה יש הבנה והשגה שכלית, וצריך ללמדה כדי לידע את המעשה אשר יעשון, אך עיקר עניין התורה הוא ההתדבקות בהשי"ת נותן התורה שנפעלת על ידי לימודה (ראה ב"ח אור"ח סי' מז. תפארת ישראל בהקדמה. וראה לקוטי שיחות חט"ו בתחילתו).

והנה, ההתאחדות עם הבורא ית' אינה ביכלתו של בן אנוש. הבורא ית' אינו מוגדר ואינו מוגבל בשום עניין, ואילו האדם הוא נברא מוגבל ומוגדר בהגבלות רבות. ופשוט שאין ביכלתו של נברא להתאחד עם הבורא שהוא בלי גבול ותכלית.

ורק כאשר יהודי אינו מרגיש את עצמו למציאות חשוכה, והוא מתבונן באפסיותו והתבטלותו המוחלטת כלפי השי"ת, הרי אינו נתון עוד להגבלותיו, וביכלתו להתאחד עם נותן התורה.

כך ניתן להבין אל נכון את מה שאומרים בתפילת "אלקי נצור" (ברכות יז, א) "ונפשי כעפר לכל תהי", פתח לבי בתורתך":

לכאורה, נוסח זה אינו מובן. הלא לימוד התורה מוכרח להיות מתוך התלהבות, ובוודאי מתוך הבנה והשגה. כל אלו, אפשריים המה כאשר האדם מרגיש את מציאותו העצמית, ואזי יכול הוא להשתמש בכשרונותיו להשיג ולהבין את מה שלומד.

אך בתפילה זו מבקשים תחילה "ונפשי כעפר לכל תהי", ביטול המציאות העצמית, ומיד לאחר מכן מתפללים "פתח לבי בתורתך", ולכאורה ה"ונפשי כעפר" מפריע ל"פתח לבי"?

והביאור בזה הוא על יסוד המבואר למעלה. תפילתו של היהודי היא "פתח לבי בתורתך" – בתורת השם, תורה המאוחדת עם השי"ת עצמו, ואינה מוגבלת בשום הגבלה. ובכדי להתחבר עם תורה זו הנה הדרך היחידה היא שיתבטל תחילה מהרגשת מציאותו, ויחשיב עצמו כעפר ש"הכל דשין עליו" (ראה ערוכין נד, א. ליקוטי תורה במדבר טו, ג. ועוד). על ידי התבטלות זו הוא נעשה כלי להתחבר בתורת ה'.

ולאחר הקדמה זו, יכול היהודי להתייגע ולעמול שתורה זו שהיא בלתי מוגבלת, תתקבל ותובן בכלי שכלו ושאר כוחותיו, שיבין את התורה במוחו, ויתלהב מהבנתה בלבו – "פתח לבי בתורתך".

עניין זה שאין התורה יכולה להתחבר בשכל האנושי, לולא עבודת ההתבטלות, מובן במכל שכן מעניין "פילא בקופא דמחטא":

איתא בגמרא (ברכות נה, ב), שלהכניס פיל בחורו של מחט הוא עניין שאינו יכול להתקבל על הדעת כלל, ואפילו בחלום אין רואים זאת. וכל זאת, משום שהפיל גדול הרבה מחור המחט. והנה, הפיל הוא מוגבל, וגם חור המחט מוגבל, ואף על פי כן אין הפיל יכול להכנס בחור המחט, מפאת קטנו.

לקראת שבת

יא

ואם כן, הרי על אחת כמה וכמה, שהתורה שהיא "כולא חד" עם הקב"ה עצמו ואינה מוגבלת בשום גבול, אינה יכולה להיכנס בשכלו הדל והמוגבל של האדם, בשום אופן. והדרך היחידה היא, כאמור, כאשר האדם מבטל את עצמו להשי"ת עד שיוצא מהגבלותיו.

"לא תימצא בגסי הרוח"

ועל פי זה יובן אל נכון מדוע כאשר "מים אין בו", ולומדים תורה בלי התבטלות לנותן התורה, אזי נמצאים במצב של "נחשים ועקרבים יש בו".

ישנם רק שני מצבים:

אם יהודי מתבטל לנותן התורה, הרי בזה הוא מתקשר ומתאחד עם השי"ת. ואזי הוא מכין בלימודה לאמיתתה של תורה, וכרצונו של הקב"ה נותן התורה.

אך אם חסרה רח"ל ההתבטלות "מים אין בו", הרי אין בזה השתייכות לנותן התורה, וממילא, אינו יכול להבין כראוי את התורה שלומד, שהלא התורה היא בלתי מוגבלת כלל, ואינה יכולה להיכנס לשכל האדם המוגבל אם אינו בהתבטלות להשי"ת, ומכ"ש מ"פילא בקופא דמחטא".

ולא זו בלבד שאין התורה קשורה אליו, כמאמרם ז"ל שהתורה "לא תמצא בגסי הרוח" (ערוכין נה, א), אלא עוד זאת, "נחשים ועקרבים יש בו", שהוא מנגד לקדושה, הוא נבדל מאוד מהשי"ת, עד שאומר עליו "אין אני והוא יכולים לדור בעולם" (סוטה ה, א). ויתר על כן: "כאילו עובד עבודת כוכבים . . . כפר בעיקר" (שם ד, ב).

ומעתה יובן מה שנאמר אודות מכירת יוסף, שהאחים התנתקו מלימוד התורה, "נתרוקן בורו של יעקב . . . אין בו דברי תורה":

עצם לימוד התורה לא חסר אצלם, וכאמור, שהיו להם נימוקים על פי תורה מדוע צריך יוסף להיענש בעונש חמור כל כך. אמנם, טעמים אלו היו בטעות, והטעם לכך שטעו, הוא משום שלימוד התורה לא נעשה אצלם כראוי.

בוודאי היו השבטים במדריגה נעלית מאוד בעבודת השי"ת, אך לפי ערך דרגתם, חסרה אצלם ההתבטלות המתאימה לבעלי עבודה רוחנית נשגבת כזו, וממילא גם לא חדרה והתאחדה התורה בשכלם, ולכן באו לידי טעות ולא כיוונו לאמת בעניין עונשו של יוסף.

ומכאן עלינו ללמוד הדרך הנכונה בלימוד התורה, וכדברי חז"ל שרק "אם משים אדם עצמו כמדבר שהכל דשים עליו" אזי "תלמודו מתקיים בידו" (ערוכין נד, א), כי מתדבק עי"ז בנותן התורה הקדושה, ולכן יכול לכוון לאמיתתה של תורה.